

AHMET YORULMAZ'IN ROMANLARINDA ÖTEKİ OLARAK TÜRK-RUM İLİŞKİLERİ

*Levent BİLGİ**

“Girit Türkü’ne hem de Rumca sorarlar:
‘Türk müsün Mehmet?
Yanıtı hem Rumca’dır, hem de hazindir:
‘Meryem adına yemin ederim ki Türk’üm’
Buna sarıldık hep, biz Türküz’ün dışında bir şey söylemiyorduk.”

SAVAŞIN ÇOCUKLARI'NDAN

ÖZET

Ahmet Yorulmaz'ın *Savaşın Çocukları*, *Kuşaklar* ya da *Ayvalık Yaşantısı*, *Girit'ten Cunda'ya* ya da *Aşkın Anatomisi*, adlı romanları yüzyıllardır Girit'te yaşayan Türk ve Rum aileleri ele almaktadır. İki milletin ilişkilerini ve birbirlerine bakışlarını detaylı olarak, hümanist bir gözle vermektedir. Türk Hasan ve Rum Marigo arasındaki aşk işlenmektedir. Bu aşkın etrafında öteki olarak insanlar, milletler ve dinler sorgulanmaktadır. Halklar dış tahrikler ve siyasi oyunlarla birbirlerine kırdırılmaktadırlar. Aksi takdirde iki milletin dost ve kardeşçe yaşayabilmelerinin mümkün olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Girit, Ayvalık, Osmanlı, Türk, Rum, Hasan, Marigo, Haralambos, Mustafa Kemal, Venizelos, göç, mübadele.

Giriş

Türkiye'nin Batı'ya yüzünü daha bir kararlılıkla çevirdiği, Avrupa Birliği meselesinin daha bir yoğunlukla topluma yansıdığı 1990'lı yıllar-

* Yard. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

dan itibaren Türk-Rum ilişkilerini ele alan edebî ürünlerin arttığını görmekteyiz.

Mehmet Yaşın, *Soydaşınız Balık Burcu* adlı eseriyle Ben ve Öteki kavramlarını şöyle seslendirir:

“Artık insanları Rum-Türk diye ayırmayı öğrenmiştim. Oysa daha birkaç ay öncesine kadar Eleni teyzelerin Rum, bizim de Türk olduğumuzu bilmiyordum. Yapabildiğim tek ayırım “Eleni teyzelerin konuştuğu dil” ve “annemlerin konuştuğu dil” biçimindeydi. Bu ayrı dilleri de sırf canları öyle istediği için konuştuklarını sanıyordum. Televizyondaki insanlar, Sarkis’in ailesi, dayımın karısı Jane ve o sarışın UN’cu askerler de farklı dillerde konuşuyorlardı. Komşularımızın çoğunun Rum, bizimse Türk olduğumuzun bilgisi büyü bir şeydi. İnanılmaz, tuhaf, müthiş bir keşif! Meğer hepimiz aynı değilmişiz, biz başka (Türk), onlar da başka (Rum) kimselermiş! Bu gerçeküstü keşfin gizemi, bana, gerçek diye görünen şeylerin altında saklı duran bir asıl “gerçekaltı” bulunduğu duygusunu veriyordu. Giderek sadece insanları değil, ama her şeyi Rum-Türk diye ayırmaya başladım... Pencerede otururken, benim izdüşüm olan bir Rum çocuğunu sırf Rum olduğu için sevmiyor, tıpkı bana benzediği içinse seviyordum. Ama sanki neden Rum? Rum olması zorunlu muydu?”¹

Mehmet Yaşın’ın Rum-Türk sorgulamaları yaptığı romanın ilk yayınlanma tarihi 1994’tür. Romanda bir Kıbrıslı gencin kendini ve ötekini tanıması kısaca böyle anlatılır. Kişinin diğerini insan olarak algılamasının ötesinde, milliyetine göre verdiği kimliğin düşmanlığa gidişi sorgulanır. Yaşar Kemal, mübadele ile beraber Rum-Türk ilişkilerini işlediği *Bir Ada Hikâyesi* üçlemesinin ilk kitabı olan *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı kitabını 1998 yılında yayınlamıştır.

Göç ve mübadele konularının Yunan edebiyatına da bir hayli yansıdığını görmek mümkündür. Yunanistan, nüfusuna göre çok büyük oranda bir göçmen nüfusu ile karşılaşmıştır. Bu bakımdan daha ilk yıllardan itibaren İ. Venezis, S. Doukas, S. Mirilivis, D. Sotiriou, K. Politis, T.

¹ Mehmet Yaşın, *Soydaşınız Balık Burcu*, YKY yayınları, İstanbul, 2. baskı, Nisan1998, s. 232.

Athanasysadis, Ch. Samouilidis, M. Laudemis, Anzel Kurtyan² gibi pek çok yazar göç konusunu işlemiştir.³

Son yıllarda yayınlanan göç konulu Türk romanlarına Ahmet Yorulmaz'ın⁴ nehir roman özelliği taşıyan üçlemesini de katmak mümkündür. Yazarın ilk romanı olan *Savaşın Çocukları*⁵ 1997, ikinci romanı *Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı*⁶ 1999, *Girit'ten Cunda'ya*⁷ 2003 yılında yayınlanmıştır.

Ahmet Yorulmaz'ın her üç romanı da Girit'te başlayıp, Ayvalık'a yapılan göçleri ve Mübadele'yi anlatmaktadır. Romanlar Giritli bir Türk ailesinin çocuğu olan Aynakis Hasan'ın etrafında oluşur. Hasan'ın ailesi Konya taraflarından Girit'e göçmüştür ve yüzyıllardır burada yaşamaktadırlar. Aile Girit Rumlarıyla çok iyi geçinirken Venizelos'un kışkırttığı soydaşları her yerde Türklere saldırmaya başlar. Bunun üzerine aile Gi-

² Herkül Milas, "Bir Girit Göç Romanı", *Zaman Gazetesi*, 27 Temmuz 2004, Salı.

³ Yunanistan'da 1990 sonrası yayınlanan Göç konulu romanların bazıları şunlardır: R. Galanaki, *İsmail Ferik Paşa'nın Hayatı*, Çeviren: Herkül Milas, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, (Bu roman Girit'i ele almıştır.) Dido Sotiriu, *Benden Selam Söyle Anadolu'ya*, Çeviren: Atilla Tokatlı, Can Yayınları, İstanbul, 2002, Maro Duka, *Masumlar ve Suçlular* (Türkçeye çevrilmemiştir)

⁴ Ahmet Yorulmaz, Girit'den göçen bir ailenin çocuğu olarak Ayvalık'ta doğmuştur. Yunan edebiyatından yaptığı çevirilerle yazı hayatına başlamıştır. İlk olarak hikâyeler ve şiirler çevirmiştir. Bunlar *Varlık* dergisinde yayımlanmıştır. Sonra çocuk kitapları ve romanlar çevirmiştir. Çocuk kitapları "Yalçın Yayınları"na, romanları ise önce "Boyut" ve "Belge Yayınları" daha sonra Remzi Kitabevi'nce yayımlanır. Ayvalıklıdır. Ahmet Yorulmaz İzmir, İstanbul ve Ayvalık'ta gazetecilik; otuz üç yıl da Ayvalık'ta kitapçılık yapmıştır. Ayvalık'ta, ancak sekiz ay yaşatabildiği, bir gazete çıkarmıştır. *Ayvalık'ı Gezerken* adlı monografisini yayınlamıştır. Bu çalışma, Ayvalık'ı inceleyen öğrenciden, araştırma yapanına, gezgininden meraklısına, hemen herkesin başvuru kitabı olmuştur. Ardından mübadele denilen Türkiye-Yunanistan arasındaki nüfus değişimini konu alan, Girit Türkleri'nin dramını dile getiren *Savaşın Çocukları* adlı romanı yayınlanır. Sonra, bir portreler kitabı olan *Ayvalık'ta İz Bırakanlar'ı* ve *Kuşaklar- ya da Ayvalık Yaşantısı*, *Girit'ten Cunda'ya* romanlarını yazar. Halen Ayvalık'ta yaşamaktadır.

⁵ Ahmet Yorulmaz, *Savaşın Çocukları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 6. baskı, 2002. (Romanın ilk baskısı 1997 yılında yapılmıştır.)

⁶ Ahmet Yorulmaz, *Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 4. baskı, 2004. (Romanın ilk baskısı 1999 yılında yapılmıştır.)

⁷ Ahmet Yorulmaz, *Girit'ten Cunda'ya, -ya da aşkın anatomisi-* Remzi Kitabevi, İstanbul, 3. baskı, 2003. (Romanın ilk baskısı 2003 yılında yapılmıştır.)

rit'in başkenti Hanya'ya kaçarken yolda Hasan'ın ağabeyi ile babası Rumlar tarafından öldürülürler. Hanya'da çalışkanlığı ile tanınan ve Rumlar tarafından da sevilen Hasan, Marigo adlı bir Rum emlakçı ile çalışmaya başlar. Marigo ve Hasan arasında büyük bir aşk doğar. Adada huzursuzlukların artmasıyla beraber mübadele söylentileri yayılır. Aşklarının duyulması üzerine Hasan, Marigo'nun kendisinden bir bebek beklediğinden habersiz bir şekilde Ayvalık'a kaçmak zorunda kalır. Marigo, onun kaçmasından sonra oğlu Haralambos'u doğurur. Ona iyi bir eğitim verir ve yüklü bir servet bırakır. Ömrünün sonlarına doğru da oğluna babasından bahseder. Marigo'nun ölümünden sonra Haralambos, Ayvalık'a giderek babasını bulur. Babasının ölümü ile birlikte Girit'i terk ederek, Ayvalık yakınlarındaki Cunda adasına giderek orada Türklerle beraber yaşamaya başlar ve burada bir Türk kızı ile hayatını birleştirir.

Bu çalışmamızda, her üç romanda Türk Rum ilişkileri her yönü ile değerlendirilecektir.

Girit

İnceleme konusu olan romanlar Girit ve Ayvalık'ta geçmektedirler. "Girit gerçekte de diğer Rumların, Yunanlıların yaşadığı topraklardan çok farklı bir yerdir. Girit, Osmanlı topraklarına hemen hemen en son katılan ve Osmanlı egemenliğinin en gevşek olduğu coğrafyadır. Bu gevşek yapı kendisini hem Ada'nın Osmanlı yönetimince oluşturulan idarî doku-sunda, hem de toplumsal konumda gösterir. Ada'daki Müslüman unsur ile yerli Rum-Ortodoks unsur o kadar karışmıştır ki, Müslümanların kullandıkları isimler Rumca isimlerle birleşmiştir. Belgelerde Yanni Osman, Hasan Nikolaki veya Molla Mehmetaki gibi isimlere sıkça rastlanılmaktadır. Hatta kimi zaman sadece Rumca isimlerle anılan Müslümanlara da rastlanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun başka coğrafyalarında Müslümanlarla Rumların iyi komşuluk ilişkileriyle süren yaşama biçimi, Girit'te gerçek anlamda birlikte yaşama örneği oluşturur."⁸ "Ada'da resmi yazım dilinin Türkçe olmasına ve Türkçe eğitim ile basın faaliyetlerine büyük önem verilmesine rağmen, halk arasında konuşulan dil Rumca'dır.

⁸ Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1994, s. 99.

Rumca, sadece Rumlar ile Müslümanlar arasında değil; Müslümanların kendi aralarında da kullandıkları dil olmuştur.”⁹

Fransız Devrimi sonrasında yeşeren milliyetçi düşünce Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde gerçekleşen Yunan ayaklanması ile ilk kez başarıya ulaşmıştır. Bu anlamda “Yunan Bağımsızlık ayaklanması sadece bugünkü Yunanistan bölgesinde yaşayan Rumlar için değil, Batı Anadolu ve Ege Adaları’nda yaşayan Rumlar arasında da çok sayıda taraftar kitlesi bulmuş, ayaklanmalara bu coğrafyadaki Rumlardan da çok sayıda katılan olmuştur.”¹⁰ “Bu etkinin yayılmasında 1814’te Odessa’da kurulan Filiki Eterya’nın önemli bir payı vardır. Girit’te de, Yunan isyanı sırasında yaşanan isyanlar artmış, özellikle Resmo ve Hanya’da yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Osmanlı yönetimi, bu isyanları bastıramaması sonucu, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa’dan yardım talebinde bulunmuş ve Ada’nın yönetimi Mehmet Ali Paşa’ya bırakılmıştır.”¹¹

Yunan isyanı sonucunda bağımsız Yunanistan devleti kurulmuştur. Bu durum öncelikle Batı devletleri, ardından da Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmiştir. Bağımsız Yunanistan Devleti ile 1830 yılında yapılan Londra Protokolü ile tasdik edilmiştir. Osmanlı Devleti, Yunanistan yönetimine paralel genel bir af ilan ederek kendisine karşı çarpışmış olanların mal ve mülklerine el konulmayacağını ve bu kişilere ilişilmeyeceğini kabul etmiştir.¹²

⁹ Tahmiscizade Mehmet Macit Efendi, *Girit Hatıraları*, Yay. Haz: İsmet Miroğlu, İlhan Şahin, İstanbul, 1977, s. 32. Türkiye’ye geldikleri zaman Giritli Müslümanların büyük bir kısmının Türkçe bilmediklerini bu yüzden onlara gâvur dendiğini anlatmaktadır. (Bu makalenin yazarı da babaları, dedeleri Girit’ten göçen akrabalarının Rumca kelimeler, cümleler ve şarkılar söylediklerine şahit olmuştur.)

¹⁰ Mübahat Kütükoğlu, “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara, 1986, s. 133-161.

¹¹ Adanın Mehmet Ali Paşa dönemi hakkında: A. Nükhet Adıyeke, “Girit’in Mehmed Ali Paşa Yönetimindeki Durumuna Dair Bir Rapor”, *Belgeler*, XV/19, (Ankara, 1993), 293-315. Girit yönetiminin Mehmed Ali Paşa’ya terk edilmesinin, sadece isyanlar sırasında sağladığı desteğin karşılığı olarak görmek de pek doğru bir yaklaşım olmaz. Burada Osmanlı yönetiminin Mehmed Ali Paşa’ya karşı tutumu ve onun Suriye’ye yönelik taleplerinin de önünün alınmaya çalışıldığı göz önüne alınmalıdır.

¹² Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 58.

“Ada’da Müslümanların daha fetihten itibaren Rum kadınlarıyla çok sayıda evlilikler yaptığı bilinmektedir. Rum kadınlardan doğan çocuklara Rumca hitap edilmiş hatta Rumca isimler verilmiştir.”¹³

Yunanistan’ın çalışmaları ve kışkırtmaları ile 1880’li yılların başlarında yoğunlaşan Girit problemi zaman zaman Osmanlı Devleti’nin zaman zaman Batılı devletlerin müdahaleleri ile 1900’lü yıllara kadar devam etmiştir. Bu dönem içinde adada bazen Yunanistan, bazense Osmanlı etkinliği artmıştır. Hatta resmen Osmanlı toprağı sayılmakla beraber birçok bölgede Yunanistan bayrakları asılmıştır. Son olarak 30 Mayıs 1913 tarihinde yapılan Londra Barış Anlaşmasıyla Girit’in Yunanistan’a ilhakı resmen kabul edilmiştir. Adada kalan son Türkler Yunanistan ile yapılan Mübadele sonunda Anadolu’ya göçmüşlerdir.

Girit Ayvalık Hattı ve Türk Rum İlişkileri

Savaşın Çocukları

Birinci kitap olan *Savaşın Çocukları* romanı tamamen Girit’te geçer. Romanın kahramanı Aynakis Hasan, Girit’in güneyinde bulunan Kamış köyünde ailesi ile beraber yaşayan bir çocuktur. Aile on beş kuşak önce Konya’dan buraya göçmüştür. Rumlar bu köye “kamış”ın eş anlamlısı bir isim verip “Kalamı” derler. Köy, Kandano ilçesine bağlıdır. Burası zeytininden kestanesine, bağlarından sebze bahçelerine kadar her şeyi olan, varlıklı sayılabilecek zeytinyağı ve şarabı ile meşhur bir köydür. Köyde bütün işler Rum ve Türk ayırmaksızın beraber yapılır, insanlar birbirlerine her konuda yardımcı olurlar.

“Sıdıkalılar, Elfiyeler bizde zeytin toplayıp zeytinyağı üretimine, bahçelerde çalışıp sebze üretimine katkıda bulunurken; onların Mariyaları, Evredikleri, Fotinileri bağbozumunda üzüm toplardı şaraphaneleri için. Rumlarda da zeytincilik, bahçecilik vardı; bağcılık, şarapçılık fazlandı.”¹⁴

Köyün yanından geçen küçük çayın yanında kocaman bir çınar ağacı vardır. İki toplumun kahvehaneleri oradadır. Her iki milletin insanları

¹³ Cemal Tukin, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Girit İsyanları ve 1821 Yılına Kadar Girit”, *Belleten*, IX/24, (1945), 196.

¹⁴ Ahmet Yorulmaz, *Savaşın Çocukları*, s. 17-18.

burada toplanır, güler, oynar, şakalar yapar, ülke meselelerini konuşurlar. Köyün meyhanesi Manusakis adlı bir Rum'a aittir. Manusakis ve Rumlar küçük Hasan'a Hasanaki¹⁵ der. Hasanaki Rum bakkal Hristaki'den meyhaneye gerekli olan malzemeleri alır ve Manusakis'e yardımcı olur. Meyhaneci de bu hizmetine karşılık yaptığı en güzel yemeklerden Hasanaki'ye verir. Bu bazen bir parça ciğer, bazen bir İzmarit balığı olur. Hasan lezzetli balık kızartmayı da bu meyhanede öğrenir. Meyhanenin müşterileri olan Türk ve Rumlar birbirlerine karşı son derece saygılı ve içten davranırlar. Bu köyde Türk kadınları beyaz, Rum kadınları ise siyah başörtüsü takmalarıyla ayırt edilebilirler. Dinî inançları yüzünden Türklere "Turkos, Musulmanos, Muhammetyanos"¹⁶ derler.

Köyde Türk ve Rum kadınlar arasında gezmeler çok doğaldır. Bu gezmeler en çok da çocuklar için eğlencelidir. Komşuları Evangeliki Teyze bu gidişlerde Hasan'a sucu lokumu çıkarır. Birbirlerine çeşitli ikramlarda bulunurlar. Her iki millet de bu köyde birbirleriyle kaynaşmışlardır. Mahalleler ayrı değildir. Rumlarla Türkler iç içe yaşarlar. Ayrı olan cami ve kilisedir. Köyün imamı Şerif Efendi ile Papaz Trasakis son derece samimidirler. Birbirlerine içtenlikle selam verir, bayramlarını kutlarlar. Köyde Türklerin okulu yoktur. Çocukları cami imamı okutur. Küçük Hasan önce buradan ders alır. Daha sonra babası hesap öğrensin diye onu komşuları Evangeliki'nin oğlu Manolis'e ders almak üzere gönderir. Manolis Hasan'a matematik dersleri verir. Biraz da Rum alfabesini, okuyup yazmasını öğretir. Evin hesaplarını babası artık Rumlara değil, oğluna tutturmaya başlar. Manolis'e bu iyiliği karşılığında para vermek isterler, ancak o, "Komşulukta para olmaz"¹⁷ diyerek kabul etmez.

Köyde gençler arasında gönül ilişkileri de yaşanır. Hasan'ın ağabeyi Mahmut ile Rum Ariadni küçük yaştan itibaren birbirlerine âşıktırlar.

Ancak adanın tamamında olduğu gibi köy etrafında da Venizelosçular türlü zulümler yapar, yalnız yakaladıkları Türkleri öldürür, çiftlikleri basarlar. Askerler de âleme ibret olsun diye pek çok Rum öldürürler. Nihayet adadaki düşmanlık köye kadar yansır. Yaşananlar karşısında

¹⁵ Hasancık demektir.

¹⁶ Ahmet Yorulmaz, *Savaşın Çocukları*, s. 19.

¹⁷ *a.g.e.*, s. 27.

düşünceli ve suskun bir hâl alan Ali Ağa, karısının ısrarlı karşı çıkma-
larına rağmen göçmek istediğini söyler ve sebebini de şöyle açıklar:

“Kendimi bildim bileli selamlaştığım, konuştuğum insanlar beni
gördüklerinde susuyorlar, gittikçe selam vermez oluyorlar.”¹⁸

Ali Ağa topraklarını ve evini satılığa çıkarsa da onun bu köyden ay-
rılmasına taraftar olmayan köylüler mallarını almak istemezler. Komşuları
toplanıp Ağa’yı fikrinden caydırmaya çalışırlar. Zeytinlik komşuları Kir
Kosti bu uğurda çok dil döker:

“Ali Ağam! Sen saygıyı hak eden bir insansın. Köyümüzde, adamızda
ne olursa olsun, kimse sana, çocuklarına zarar vermez. Gel şu güzel kom-
şuluğumuzu bozma. Bu güne değin bir zeytin tanesi kadar zararımız ol-
madı birbirimize, tersine yardımlaştık hep. Ağam, gel dinle beni, bozma
çiftini çubuğunu.”¹⁹

Ali Ağa’nın kararlılığı karşısında biraz da yardım olsun diye zeytin-
liği Kir Kosti, evi de meyhaneci Manusakis alır. Göç hazırlıklarının sür-
düğü bir gece ağabey Mahmut ortadan kaybolur. Nihayet aramalar so-
nunda öldürülmüş halde bulunur. Mahmut’u kimin, ne için öldürdüğü
hiçbir zaman anlaşılamaz. Bu olay göçü hızlandırır. Aile yola çıkacağı
zaman bütün köylüler yollara dökülür. Kadınlar, erkekler birbirlerine
sarmaş dolaş olur, ağlaşırlar. Evangeliki Teyze anneyi teselli etmeye çalı-
şır:

“Sabırlı ol Zeynep Hanım!... Zamanı gelecek, biz yalın insanlar bulu-
şup birleşeceğiz.”²⁰

Üç arabadan oluşan kervan köyden uzaklaşırken bölgedeki bir Rum
çetesi tarafından sarılarak kuşatılırlar. İçlerinden biri silahını yukarıya
kaldırarak Ali Ağa’ya seslenir:

“Ali Ağa! Tüm saltanatınla gidiyorsun! Sizinkiler Kissamu’da değil,
burada, yakın yerde, Kandano’da toplanıyorlar. Öbür yer uzak, burası
yakın. Yolda başına bir şey gelmesini istemiyorsan, Kandano’ya çevir
atlarınızı.”²¹ Çetecilerin bu uyarısı karşısında kabile daha emniyetli olan

¹⁸ *a.g.e.*, s. 31.

¹⁹ *a.g.e.*, s. 36.

²⁰ *a.g.e.*, s. 39.

²¹ *a.g.e.*, s. 42.

Kandano'ya gider. Burada sekiz yüz dolayında Türk vardır. Ancak ertesi gün Kandano'yı Yunanistan'dan gönderilen binlerce asker kuşatır ve bölgeyi günlerce top ateşine tutarlar. Pek çok Türkün öldüğü haftalarca süren kuşatma sonunda açlık, kıtlık baş gösterir. Bir Cuma namazı sırasında düşen top ile Ali Ağa burada ölür.

Kuşatmanın kırk beşinci gününde bölgeye gelen İtalyan ve Fransız askerleri, Türkleri Hanya'ya götürürler ve burada yerleşmelerini sağlarlar. Yıl 1897'dir.

Hasan Hanya'da, annesinin eliyle yaptığı cevizli incirleri, turşuları satarak evlerini geçindirir. En iyi müşterilerinden biri Rum matbaacı Vladimiros'dur. Ada resmen olmasa da fiilen Yunanistan tarafından idare edildiğinden dolayı Yunanistan'dan vali atanır Hanya da yedi yıl sonra Hasan yirmi yaşlarına girer. Adada Türk sözcüğü yasaklanır, Türklere Müslümanlaşmış Rum denmeye başlanılmıştır.

Hanya'da çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile tanınan Hasan, yaşı ilerledikçe seyyar satıcılıktan sıkılmaya başlar. Matbaacı Kir Vladimiros ona matbaanın dış işlerini teklif eder. Hasan memnuniyetle kabul eder. Bu işte para döndüğü için, pek çok Rum genci Vladimiros'u kandırmaya çalışmıştır. Vladimiros yıllardır takip ettiği bu Türk gencine güvenebileceğini düşünmüştür.

Şehirde Türk ve Rumlar arasında çok ciddi problemler yoktur. Zaman zaman bazı Türk gençleri ölü bulunur. Ancak katliamların çoğu, Rum gençlerinin şahsî hareketleridir. Vladimiros, Hasan'ı daima Rumlara karşı koruyarak oğlu gibi sahip çıkar. Hasan'ın dürüstlüğü, çalışkanlığı onu etkiler. Aslen İstanbullu bir Rum olan Vladimiros, matbaacılığı da orada öğrenmiştir. Vladimiros herkese insan olarak bakan hümanist bir kişidir. Yunanlıların zulümlerini lanetler. Sık sık Hasan'a insanlık dersleri verir. Hasan patronun karısı Kira Evthimiya ile de dost olmuştur. Kira, Hasan'a güzel yemekler yapar. Bu çocuksuz aile tüm sevgisini Hasan'a yöneltir. Her cumartesi ziyafet sofrası hazırlayarak Hasan'ı davet ederler. Vladimiros normalde ateist bir insandır. Fakat Hasan'ın Cuma namazlarına gitmesine izin vererek, dinî konularda onu kısıtlamaz. Ramazan aylarında yanında çalışan Rumlara Hasan'ın yanında yiyip içmelerine izin vermez.

Yunanlıların Anadolu'ya çıktıkları gün adadaki Rumlar bayram yaparken, Türkler evlerine kapanıp ağlarlar. Adada esirler kampına getirilen Türk subaylardan biri de Kemalettin Bey'dir. Hasan zaman zaman ihtiyaçlarını karşıladığı bu subaydan, haftada iki yarım gün Türkçe öğrenir. Hasan'ın Türkçe öğrenmesine Vladimiros sevinir, Hasan'ı Kemalettin Bey'in yanına gitmesine izin verir. Hasan burada Türkçe okuma ve yazmayı öğrenir. Kemalettin Bey onun öğretmeni olur. Aynı zamanda Hasan'a Türklük bilinci verir.

Kir Vladimiros'un Hasan'ın hayatında işten de öte çok önemli bir rolü olur. Vladimiros son derece insancıl, Türklerin de, Rumların da eğrisini doğrusunu görebilen biridir. Bu tutumunda Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da yetişmiş olmasının önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda matbaacılık mesleği sebebiyle de çok okuyan biridir. Kir, Hasan'ın hayatına en çok tesir eden kişilerden biridir. Hasan ondan öğrendikleri sayesinde Türk'e de, Rum'a da aynı gözle bakmış, her ikisinin de iyi ve kötü olabileceğini fark etmiştir. Vladimiros durmadan iki millet arasındaki savaşların sebebini arar:

“Benim ceddikle başladı bu yayılcılık. Sonra seninkiler doğudan gelince bizimkiler kaçtı, küçüldü. Şimdi bizimkiler dış güçlerin desteğiyle sizinkileri kovalamaya başladılar. Bu nereye varır bilemem... Tabii bu oyunun da geri tepme dönemi gelecek, bu kez sizinkiler kovalayacak, bizimkiler kaçacak. İster Türk, ister Rum olsun, ezilen, acıyı çeken, hep halktır, insandır yavrum. Yukarıdakilerin koltuklarını korumak için ikide bir sahneye koydukları bu oyunlar olmasa, bizler, yani halk ister bir arada de, ister yan yana de, barış içinde yaşar gideriz. Rahat bırakmazlar evladım, yığınları sürekli birbirlerine kırdırırlar.”²²

Hasan'ın dostluk kurduğu Rumlardan birisi de meyhaneci Voleonitis'dir. Bu adam da akıllı ve insancıl bir Rum'dur. Onun meyhanesi Rum ve Türklerin beraber oturabildikleri ve her konuyu konuşabildikleri ender mekânlardan biridir. Çünkü yüzyıllardır ibadetleri hariç her yerde bir ve beraber olan toplum, son yıllar içinde ciddi bir şekilde ayrılmışlar, artık çoğu zaman mecburiyetten bir araya gelir olmuşlardır.

²² a.g.e, s. 95.

Hasan'ın hayatındaki önemli Rumlardan biri ise Mariya adlı bir kadındır. Mariya varlıklı bir emlakçıdır. Kocasını öldüğünden beri emlakçılık işi ile bizzat ilgilenmektedir. Mariya, çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile dikkatini çeken Hasan'a ortaklık teklif eder. İşlerini takip edecek bir erkeğe ihtiyaç vardır ve Hasan bunun için biçilmiş bir kaftan konumundadır.

Kir Vladimiroslar ve karısı, Hasan'ın oğulları gibi sevmişlerdir. Bu yüzden Mariya'nın teklifine zorlukla evet derler. Her cumartesi gelip yemeği onlarda yemesi hususunda söz alırlar. Bununla beraber Hasan'ın bu özel teşebbüsten daha fazla para kazanacağını düşünerek sevinirler. Hasan'ın kendisine yapılan teklifi açıkladığı akşam yemeğinde Vladimiroslar çok duygusal konuşur:

“Bunların tümünü anlıyorum Hasanaki. Daha bağımsız olma, daha çok kazanma isteğini de... Ama, evlat yerine koyduğumuz sen Hasanaki olmadan, yaşamı nasıl sürdürebileceğimizi bilemiyorum. Farkında mısın bilmiyoruz ama, sen bizim için, büyük bir sevgi kaynağı oldun, amaç oldun... Hatta artık yeri geldi, söyleyebilirim. Evthimiya ile seni evlatlık edinme konusunda çok konuşup tartıştık, çıkar yol aradık. Fakat nafile, bir yolu yok bu işin. Sen Müslüman, biz Hristiyan olunca, üstüne üstlük toplumun iki kanadı birbirinin kanlı bıçaklısı, amansız ve insafsız düşmanı olunca, imkansız... Toplumun gözünde sen Türk ya da Muhammetçi, biz ise Rum ya da Hristiyan...”²³

Girit ayaklanması ile özellikle ilgilenen Venizelos, adadan Türkleri kovmak için elinden geleni yapar. Bu arada Hasan yeni işinde kendisini ispatlamak istercesine büyük bir gayretle çalışır. Mariya'nın her söylediğini yerine getirerek emlakçılığı kısa zamanda kavrar. Böylelikle işlerin çoğunu Hasan'a havale eden Mariya da rahatlar. Zamanla işi büyütürken Mariya'nın parası ile ucuza aldıkları evleri restore ederek satarlar. Hasan anlaştıkları gibi her cumartesi elinde hediyelerle Kir Vladimiroslara gider ve hazır bulduğu muhteşem bir ziyafete katılır.

Mariya'ya biraz samimi olanlar Marigo derler. Bir müddet sonra Hasan da ona bu isimle hitap etmeye başlar. Çok şık giyinen Marigo, herkese karşı resmi bir tavır içindedir. Hasan ile ortaklıktan çok iyi para kazanırlar, hatta bir müddet sonra bir yazıhane tutarlar. Geniş araziler alıp satar-

²³ Ahmet Yorulmaz, *Savaşın Çocukları*, s. 106.

lar. Bu arada Yunanlılar Anadolu'da yenilmiş; Mustafa Kemal²⁴ önderliğindeki Türkler büyük bir zafer kazanmışlardır. Bu olay adadaki Rumları üzerken Türkleri sevindirir. Ancak kendilerine bir zarar gelebileceği için Türkler bu sevinçlerini sadece evlerinde yaşarlar. Adada uzun süredir bir vapur Türkleri Anadolu'ya taşımaktadır. Burada daha fazla yaşayamayacaklarını fark eden Türkler gruplar halinde göçmektedirler. Anadolu savaşının kaybedilmesi üzerine adaya pek çok Rum göçmüştür. Bunlar şehir dışındaki Türklerin elinden mal ve topraklarını almak için her şeyi yaparlar. Bu arada, adada Lozan anlaşmasıyla Anadolu'daki Rumlarla, adadaki Türklerin mübadele edilecekleri de duyulur. Hasan ve arkadaşları göçme taraftarı değillerdir. Zira burasını onlar anayurtları olarak görürler ve ne pahasına olursa olsun, korunması ve terk edilmemesi gerektiğini düşünürler.

Güzel, zengin, kültürlü ve iyi niyetli bir kadın olan Marigo ile Hasan birlikte çalışarak beraber kazançlı işler yaparlar. Hasan, Marigo'nun da yardımıyla iki ev satın alır. Bir müddet sonra Hasan ile Marigo dost, daha sonra da sevgili olurlar. Adadaki tüm Rum-Türk kavgalarına, katliamlarına rağmen biri Türk, diğeri Rum olan bu iki insan birbirlerini çok severler. Diğer taraftan da göçler, ölümler, saldırılar sürmektedir. Marigo ve Hasan ayrılma endişesi içindedirler. Marigo bir gün uzun yıllar sonra âşık olduğu adamı kaybetmemek için Hasan'a şu teklifi yapar:

"Hasan! Dedi. Doğup büyüdüğün bu adayı seviyorsun, hem de delicesine. Aile büyüklerinin mezarı da burada ve birbirimizi seviyoruz. Hıristiyan ol, burada kal, evlenelim, mutlu bir yaşam sürelim. Şimdi kininle gebeliği önlüyorum, evlenirsek önlem almam, kaç çocuk istersen doğururum sana, güveniyorum kendime."

Aslında Hasan'ın dinî duyguları o kadar kuvvetli değildir. İslamiyet adına hemen hemen bildiği bir şey de yoktur. Fakat yine de Türklük ve Müslümanlık duyguları ağır basar ve bu teklifi kabul etmez:

"Olanaksız bu Marigo. Girit'i de, seni de çok seviyorum, ama yapmam, bağışla beni. Irk ve din duygularım engel buna. Sen gel birlikte

²⁴ Mustafa Kemal adı Girit'te Yunanlıların nefret ettiği, Türklerin de hayran oldukları kahraman olarak sık sık tekrarlanır. Venizelos adı da Türklerin nefret ettiği, Yunanlıların hayran oldukları kahraman olarak tekrarlanır.

gidelim, Anadolu'da evlenelim. Hem dilerse dininle de yaşarsın, inancına karışmam ben.”

Marigo da bu teklife yanaşmaz:

“Her şeyi göze aldım ben, bu nedenle sana yansıtmadım, ama bağnaz bazı Rumlar beni, Papaz Agapios’a şikayet etmişler, bir Türkle, seninle yaşıyorum diye! Senin yazıhanede bulunmadığın bir gün geldi, nasihat etti ve tabii sonunda da tehdit! Seni sadece adadan değil, koynumdan da söküp götürecekleri güne kadar, yani göç gününe kadar dayanacağım, sonrasını Tanrı bilir.”²⁵

Gururlu bir kadın olan Marigo bu meseleyi bir daha hiç açmaz. Bu arada başta Papaz Agapio olmak üzere bir çok Rum'dan Hasan'a da tehditler gelir. Sonunda bu ilişki tüm şehre yayılır. Artık Rum gençleri Hasan'a kötü kötü bakmakta, lâf atmaktadırlar. Nihayet bir akşam Marigo Hasan'ın evine gelir ve artık evden çıkmaması gerektiğini söyler. Marigo'nun ağlamaktan gözleri kızarmıştır. Ancak pek çok Rum genci öldürmek üzere Hasan ile karşılaşmayı beklemektedir. Adada Yunan ve İtalyan vapurları işler. Marigo, Yunan vapurları tehlikeli olabileceğinden dolayı, Hasan için bir İtalyan vapurunda yer ayırtır. Marigo, keselerle Osmanlı altını toplar ve bunları Hasan'a verir.

Hasan 1923 yılının Şubat ayında Hanya'nın Suda limanından, İskenderiye'ye gidecek İtalyan bayraklı bir gemiye gizlice biner. Burada ana yurdundan kaçmasına, atalarının topraklarını, mezarlarını, mallarını, dostlarını bırakmak zorunda kalışına ve buna sebep olanlara lanetler eder. Bu arada Marigo Hasan'dan, Anadolu'da Ayvalık'a yerleşmesini ister.

Hasan bu gemi ile önce İtalya'nın Brindisi limanına, oradan Yunanistan'ın Pire limanına, oradan da İzmir'e gider. İzmir'den de Marigo'nun tavsiyesine uyarak Ayvalık'a geçer.

Böylelikle serinin ilk romanı da sona erer.

Kuşaklar - Ya Da Ayvalık Yaşantısı -

Savaşın Çocukları romanının devamı olan bu roman Ayvalık'ta geçer. Hasanaki, Marigo'nun yönlendirmesiyle buraya gelip yerleşmiştir. Bu arada Mübadele de başlamıştır. Girit'ten, Midilli'den Ayvalık'a gemilerle

²⁵ a.g.e, s. 139.

göçmenler taşınmaktadır. Aslında daha önceleri de bölgeye bol miktarda göçmen gelip yerleşmiştir. Bu romanda biz Türk-Rum ilişkilerini Ayvalık'a göçen Türklerin hatıralarından izlemekteyiz.

Tango Turgut, Ayvalık'a Midilli'den göçmüştür. Midilli'de yıllarca komşuluk yaptığı, beraber oturup kalktığı Rumların, Anadolu işgal edilince, nasıl olup da kendi içleri kan ağlarken klarino çalarak bayram yaptıklarını ibretle hatırlar. Adadan ayrılincaya kadar birbirlerine kötü gözle bakmayan Türk ve Rumlar sadece meyhanede kalmıştır.

Hasan, Ayvalık'ta bir türlü sevgilisi Marigo'yu unutamaz. Sık sık beraberliklerini hatırlar. Kuşaklar kitabında bol bol bu anıların anekdotları verilir. Marigo, Girit'te beraber yaşarlarken, hayatı göçlerle, koşuşmalarla geçen Hasanaki'ye dört beş kitap vererek bunları okumasını istemiştir. Anlayamadığı kısımları o açıklayacaktır. Böylelikle Hasan ve Marigo uzun kış gecelerinde ellerinde kitaplarla salonda karşı karşıya oturur, saatlerce okurlar. Marigo böylelikle sevdiği adamı kitaba ısındırır, onun kültürlü biri olmasına çalışır. Okumaktan sıkıldıkları zaman Marigo eline mandolinini alarak çalmaya başlar. Hasan da büyük bir zevkle hayal dahi edemeyeceği bu güzelliğin tadını çıkarmaya çalışır. Marigo, Hasan'ı, maddeten Hanya toplumu içinde bilinen, iyi kazanan insanlar sınıfına sokmuştur. Şimdi de onu akıl ve ruh bakımından yükseltmeye çalışır.

Hasan ve Ayvalık'a göçen diğer mübadiller sık sık mübadeleyi sorgularlar. Hasan da sık sık böyle karşılaştırmalar yapar:

“Sevgili Marigo'nun gelmesini söylediği bu Ayvalık'taki evlerini, iş yerlerini, otellerini, zeytinliklerini bırakıp giden Rumları düşündü. Kendisi her şeyiyle nasıl da bir Girit Türk'ü ise, buradan giden de bir Anadolu Rum'uydu... Ne vardı böyle korkunç bir fırtına estirerek on binlerin ölümüne yol açacak, taş üstünde taş bırakmayacak? Başları göğe mi ermişti? Türk'ün de, Rum'un da kanı kırmızı değil miydi? İki yandan da ölenler, ana-baba evladı değiller miydi? 1821'de Yunan Türk'ten; Türk Yunan'dan kurtulduktan sonra, hangi akla hizmet bu işi tekrar başlatmışlardı?”²⁶

Tango Turgut bir gün Rumlarda olup da bizde olmayan bir şeylerin varlığını hissettiğini açıklar. Ancak bunun ne olduğunu bulamamaktadır.

²⁶ Ahmet Yorulmaz, *Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı*, s. 88.

Hasan'a göre ise bunun sebebi Türk ve Rumların eğlenmeye olan farklı yaklaşımlarıdır. Türkler daha kapalı, daha içe dönüktürler. Eğlenmek için bile Rumların meyhanelerine giderler. Rumlar ise meyhanecilikleriyle ünlüdürler. Bu onların ruhlarında vardır sanki. Bizde şarap içmek günah-tır, onlarda ise şarap İsa'nın kanıdır. Onlar tüm efkârlarını içerek dağıtır-lar. Biz ise içimize atar, üstünü örter kapatırız. Onlar için şarabın besleyi-ciliği, efkâr dağıtıcılığı, itici bir gücü vardır. Bu da onları toplumsal, barı-şık ve bir arada tutar.²⁷

Kemalettin Bey Yunanlılarla yapılan anlaşma gereği esir olarak tu-tulduğu Girit'ten Ayvalık yakınlarına gelerek burada göreve başlar. Hasan sık sık eski hocasını ziyaret eder. Kemalettin Bey'in annesini, babasını ve on üç yaşındaki kız kardeşini Yunanlılar öldürmüşlerdir. Genç subay bir fırsatını düşürüp bir Rum ailesini katlederek intikam almaya yemin et-miştir. Kemalettin Bey, Ayvalık'a yerleşip göreve başladığı zaman burada yaşayan Rumlar kabileler halinde Yunanistan'a göçerler. Kendisi bu yol-lama işinde fiilen görev alır. Kayıt ve göç işlerini takip eder.

Bir gün karşısına bir Rum kızı çıkarak ağabeyinin kayıp olduğunu ve kendileri gitmeden bulunmasını talep eder. Bu amaçla sık sık karakola uğrayan bu kız, Kemalettin Bey'in intikam duygularını ateşler. İşte yıl-larca beklediği intikam zamanı kendi ayağı ile gelmiştir. Aileyi ağabeyle-rini bulma vaadi ile تنها bir yere götürüp öldürmeyi plânlar. Her hazırlı-ğını yapmışken kızın geldiği bir gün yüzü açılır. Bu yüz tıpkı Kemalettin Bey'in öldürülen kız kardeşi Sabiha'nın yüzüne benzemektedir. O an genç subayın aklı başına gelir. Bu aile de kendi ailesi gibi suçsuzdur. O vahşi cinayetleri işleyenler bunlar değillerdir. Ailenin karakola geldiği bir gün Kemalettin Bey her şeyi açıklar. Aile onu gözyaşları içinde dinler. Kayıp ağabeyin Manisa'da bir çalışma kampında olduğunu ve yakında Yunanis-tan'a gönderileceğini öğrenir. Rum kızı Kemalettin Bey'in evine gelerek orasını temizler, söküklüklerini diker, gidinceye kadar her türlü işini yapar. Sonunda ağabeyi Mihail'in sağlığından emin olup, yola çıkarken ağlayarak sıkı sıkı Kemalettin Bey'in elini öper. Bir yandan da Rum şivesiyle "Ben senin kardaş Sabiha... Çok sağ ol! Dağlar kavuşmaz ama biz insanlar ka-vuşur! Biz sana hiç unutmayacak" der.²⁸

²⁷ a.g.e, s. 120.

²⁸ a.g.e, s. 151.

Bu olay Kemalettin Bey'de Rumların da insan oldukları fikrini uyan-
dırır. Neticede halkın masum, siyasetçilerin, orduların suçlu olduğu dü-
şüncesini doğurur. Göçmek için yollara düşen bu sefil insanlara acır.
Anastasiya adlı bir Rum kızının annesi ölmüş, akrabaları da göçmüşlerdir.
İşlemleri yapılırken babası da kalp krizi geçirerek ölür. Defin işleri ile
uğraşırken Kemalettin Bey bu Rum kızına karşı yakınlık duyar. Ona ev-
lenme teklif eder, isterse diğerleriyle beraber gidebileceğini ifade eder.
Ayşe adını alıp Müslüman olan bu kızla evlenir.

Yıllar sonra Hasan, arkadaşlarının zoruyla, biraz da kendisine bak-
ması için Bedriye adlı bir kadınla evlenir. İki kızı olur. Yirmi beş yıl sonra
bir gün kendisine Marigo'dan bir telgraf gelir. Marigo iki günlüğüne Ay-
valık'a geleceğini bildirir. Bedriye kocasının iş ortağı olan bu kadını evde
misafir etmeyi teklif eder. Hasan, Marigo'yu Ayvalık'ın etrafında gezdirir.
Eski günleri anar, beraber güler ve ağlarlar. Aslında Marigo ihtiyarlık
yıllarını sevdiği adam olan Hasan'ın yanında geçirmek için, tüm milliyet-
çilik ve Hristiyanlık duygularını bastırarak gelmiştir. Ancak onun evli
olduğunu öğrenince bu düşüncesini söylemez. Hasan'ın evinde bol bol
mübadeleden, savaşımlardan, barıştan, mübadil insanlardan, onların fakir-
liklerinden, çilelerinden bahsederler. Sık sık da Mustafa Kemal'in "Yurtta
barış, dünyada barış ile, bir ulusun yaşamı söz konusu olmadıkça, savaş
cinayettir."²⁹ sözleri konuşulur. Marigo eski sevgilisini bırakarak
pişmanlıklar içinde Girit'e geri döner. Ayrılırken Ayvalık'ta fakirleşen
Hasan'ın cebine fark ettirmeden, bir mendilin içinde İngiliz altınları bı-
rakır. Yattığı odada ise bir kâse bulurlar. Bunun içinde de Girit toprağı
vardır.

Girit'ten Cunda'ya - Ya da Aşkın Anatomisi -

Aynakis Hasan'ın, Girit'ten ayrılmasından bir müddet önce Marigo
bilinçli olarak ondan hamile kalır. Bunu ona söylemez. Hanya'daki
Rumlar, onun Hasan ile olan ilişkisini bilmektedirler. Bu bakımdan
Marigo çocuğu burada dünyaya getirmenin sakıncalı olabileceğini düşü-
nür. Beslemesi Ariadni ile beraber kuzeydoğudaki Ayios Nikolaos'a taşı-
nıp yerleşir. Burada oğlunu doğurur. Hasan'ın ilk harfinden yola çıkarak
ona Haralambos adını koyar. Babasını da "yedi ay önce apandisit iltiha-

²⁹ a.g.e, s. 202.

bından kurtarılamayarak ölen sevgili kocası Sifunakis”³⁰ olarak tanıtır. Kendilerinin Hanyalı olduğunu gizleyerek, aslen Midilli’den geldiklerini yayar.

Marigo ilk başlarda Venizelosçu iken daha sonra onun Türkleri adadan çıkarmasına kızarak Kralcı olur. Ona göre adadan Türkleri kaçırmayın bir âlemi yoktur. Çünkü bu insanların bir çoğu kendi dillerini bile unutmuşlardı. “Türküm, Elhamdülillah Müslümanım”³¹ biçimindeki kalıplaşmış cümleleri bile yarısını Türkçe, yarısını Rumca söylerler. Halkın çoğunun sözcük hanesi yirmi, otuzu geçmez. Namazlarını ezberledikleri Kur’an sûreleriyle kırlarken, dualarını Rumca yaparlar. Bir yaştan sonra kadınları, Anadolu’dan getirdikleri rengârenk giyinme geleneğini bırakarak Rum kadınları gibi karalar giyerler. Bazı Türk erkekleri, Rum kadınları ile evlenir ve doğan çocuklar anneleri tarafından Rum gelenek ve göreneklerine göre yetiştirilirler. Çocuklar sadece dinî açıdan babalarına benzerler. Bu arada Rum erkeklerine âşık olarak kilisede evlenen Türk kızları da nadiren de olsa vardır. Mübadele söylentileri çıktığı zaman Rum gençlere kaçarak Hıristiyanlığı kabul eden, adada kalan bir hayli Türk kızı olmuştur. Bunlara karşılık sevdiği kız veya erkeği bırakamayarak onunla beraber Anadolu’ya göçen Rum erkek veya kızlar da olmuştur.

Marigo oğlu Haralambos’a uzun süre babasından bahsetmez. Herkes gibi o da babasını öldü bilir. Ancak lise sona geçtiği yılların başında Marigo oğlunu şehrin en lüks tavernasına götürür. Burada sakın bir masaya oturarak kendilerine güzel bir yemek söylerler. Şaraplarını içerlerken Marigo oğluna babasının bir Türk olduğunu söyler:

“-Türk mü dedin?...diye sordu Haralambos.

-Evet, yanlış duymadın, Türk!... Ne var ki okulda, şurada burada bize işlenmek istediği gibi, vahşi, barbar değil o insanlar...Babanın annesini, kız kardeşini, eniştesini ve Splanzia’daki öteki Türkleri tanıdım, tümü de efendi ve geçimli insanlardı!

-Ne yani, Türk olacak da insan kesmeyecek... Senin gibi benim gibi insan, öyle mi? Peki okulda tarih derslerinde öğretilenler, kilisedeki vazalarda söylenenleri ne yapacağız?

³⁰ Ahmet Yorulmaz, *Girit’ten Cunda’ya, -ya da aşkın anatomisi-*, s. 37.

³¹ *a.g.e*, s. 33.

-Evet oğlum, senin gibi benim gibi bir insan... Üstelik barbarlıklara, savaşımlara karşı olan bir adam! Okulda, kilisede öğrendiklerine gelince...

-Hangisi doğru?... Senin söylediklerini doğru kabul edersek, ötekiler yalan yanlış şeyler demek!

-Benim söylediklerimi doğru kabul edeceksin oğlum. Ben artık yaşlandım. Yaşamdan öğrendiklerim var. Bu öğrendiklerimin ışığında konuşuyorum seninle.

-Babamı öğrenirlerse, Türk tohumu diyecekler bana! Soyutlayacaklar beni toplumdan değil mi? Anlat lütfen... Her şeyi öğrenmek istiyorum. Onun hakkında her şeyi öğrenmek istiyorum..."³²

Marigo oğluna babası ile ilgili her şeyi anlatır. Haralambos önce bu duydukları karşısında bocalar. Aslında o, bazı Yunanlı yazarların romanlarında Yunanlı çetelerin yaptığı barbarlıkları da okumuştur. Örneğin Kazancakis'in romanı Kaptan Mihalis'de Rum çetelerin, kesik Türk kafalarını sırıkların ucuna takarak gezdirdiklerini; Yeniden Çarmıha Gerilen İsa'da ise başka türlü gaddarlıkları okumuştur. Tüm bu örneklerden Haralambos her milletten barbar insanların çıkabileceğini düşünür:

"Savaşların, çatışmaların, doğal sonucu olarak karşımıza çıkan insanlık dışı davranışları, yani barbarlığı bir tarafa yükleyemeyiz. Her iki taraf da savaşta vahşileşebiliyordu. Pekiyi, hemen hemen tüm insan soyları vahşi olabilirken, sadece bir kısmını barbar diye öne sürmek, tarih boyu mahkûm etmeye çalışmak da bir başka türlü barbarlık değil miydi?"³³

Haralambos annesiyle yaptığı konuşmadan sonra lisedeki edebiyat öğretmeni Kir Frangulakis'e milliyetçilikle ilgili sorular sorar. Frangulakis ile aralarında herkesin milletini seveceğini, ancak bunun başka milletlere düşmanlığı gerektirmemesi üzerinde uzun konuşmalarda bulunurlar.

Annesi ile bir araya geldiği zamanlar da sık sık bu konuları açar, ona sorular sorar. Bir defasında Marigo kendilerinin Kemal'i, Türklerin de Venizelos'u sevmediklerini söyler:

³² a.g.e, s. 48.

³³ a.g.e, s. 51.

“Yani bizim kahramanlarımızı Türkler sevmiyor, onların Kemal’ini biz sevmiyoruz. Yazık...Bu da sürüp gideceğe benziyor. Oysa barışın getireceği mutluluk hatırına, geçmişe sünger çekmek gerek ama, kim yapacak bunu?”³⁴

Marigo Ayvalık’a ömrünün son yıllarını Hasan ile beraber geçirmek için gitmiştir. Fakat onun evlendiğini görünce büyük bir ümitsizlikle geriye döner. Askerliğini yapan oğlu ile beraber Hanya’ya taşınır. Alacaklarını toplar. Bazı mallarını satar ve tüm birikimini Haralambos’un adına bir bankaya yatırır. Artık onun için yaşamının tadı, tuzu kalmamıştır. Sık sık dalıp giderek yaşadığı andan kopar. Günlerce evden dışarıya çıkmaz. Nihayet yatağa düşer ve kısa bir zaman sonra da ölür. Öldüğünde hizmetçi eline haç koymak ister. Fakat elinde buruşuk bir kâğıt vardır. Bu Hasanaki’nin fotoğrafıdır. Fotoğrafı Haralambos alır ve daha önce resmini gördüğü babasını tanır.

Marigo, Haralambos’un bütün hayatını sistemli bir şekilde kurgulamış, onun iyi yetişmesi için her şeyi yapmıştır. Şimdi onun ölümünden sonra kimsesiz kalmıştır. Tutunacak bir dalı yoktur. Bu üzüntü içinde baba arzusu iyice büyür. Annesi gibi mükemmel bir kadını kendisine âşık eden adamı tanımak, ona baba diyebilmek ister. Midilli ile Ayvalık arasında yolcu taşıyan tekneler olduğunu öğrenir. Servetinin yarısını burada bir bankaya yatırır. Midilli Ayvalık arasında bir ithalat, ihracat işi kurmayı da düşünür. İşlemleri halleder ve Ayvalık’a gider.

Burada bir otele yerleşir. Yusuf isimli mübadil bir balıkçı ile tanışır. Yusuf her mübadil gibi doğduğu yerleri özlemektedir. Haralambos’a sık sık dost olduğu, beraber yaşadığı Rumlarla olan güzel anılarını anlatır. Haralambos, Yusuf’un yardımıyla babasının gittiği meyhaneyi bulur. Ona otelde beklediği haberini bıraktığından, bir müddet sonra Hasan otel odasına gelir.

Haralambos babasına Marigo’nun öldüğü ve kendisinin de oğlu olduğu haberini verir. Hasan bir oğlu olduğuna önce inanamaz, ancak sadece kendisinin ve Marigo’nun bilebileceği şeyleri Haralambos’dan duyunca onun oğlu olduğuna kanaat getirir ve onu bağrına basarak ağlar. Sevdği kadını kaybetmenin tesellisini onda arar. İki adam saatlerce bir-

³⁴ a.g.e, s. 158.

birlerine sarılıp Marigo'dan söz ederler. Haralambos babasına burada kalmaya, kendisiyle birlikte yaşamaya geldiğini açıklar. Hemen bir taksiye binerek bu olayı kutlamak üzere Çamlık gazinosuna giderler. Burada gece boyunca hem kendilerinden, hem Marigo'dan, mübadeleden, Mustafa Kemal'den, Rumlarla Türklerin Girit'te ve Anadolu'da yüzyıllar boyunca nasıl kardeşçe yaşadıklarından konuşurlar. Marigo'dan kalan miras ile burada zeytin ticareti yapmaya karar verirler. Haralambos bu paranın aslında ikisine ait olduğunu söyler. Artık Hasan'ın karısı ve kızlarını da rahat ettireceklerdir.

Gece on ikide elektrikler kesilecektir. Bir taksi ile gazinodan ayrılırlar. Oğul otele, baba evine gider. Ancak yatağa yattıktan bir müddet sonra Hasan felç geçirir. Ertesi gün Haralambos babasının evine gider ve üvey annesi, üvey kardeşleri ile tanışır. Babası için doktorlar getirtir. Ancak Hasan'ın düzelmesi mümkün değildir. Haralambos babası ile konuştuğu o sadece ağlar. Birkaç gün sonra da ölür. Haralambos babasını kaybettikten sonra halası Nazire'ye, üvey annesi ile kızlarına sahip çıkar. Sık sık evlerine uğrayarak, onların ihtiyaçlarını karşılar. Üvey annesi bir gün kendisine Hasanaki'nin ince köstekli zarif, altın saati ile, taşlı altın yüzüğünü verir. Ona göre bu hatıraları taşımaya en layık kişi Hasan'ın oğludur.

Haralambos yerleşmek için Cunda adasını seçer. Burası Girit'e benzer. Adada oturan emekli bir konsolosla dost olur. Konsolos vatandaşlığa geçme işlemlerinde kendisine yardımcı olur. Haralambos, Müslüman olmaya ve ismini değiştirmeye de karar verir. Babasının ismi olan Hasan'ı alır. Servetini Ayvalık'a getirir. Burada tanıştığı Elfiye öğretmen ile evlenir. Ancak Elfiye aydın bir insandır ve ona göre sevdiği adamın isminin ve dininin önemi yoktur. Elfiye'nin ısrarları ile Hasan tekrar Haralambos adını alır, şartlarını zaten yerine getirmediği Hıristiyanlığa tekrar geçer.

S o n u ç

Ahmet Yorulmaz üç romanında da, Girit ve Ayvalık hattında Türk-Rum ilişkilerini işlemiştir. Bu romanlar 90 öncesi pek çok romanda olduğu gibi bir ırkı yücelten, diğerinin de ne kadar zalim ve insanlık dışı olduğunu ispata çalışan romanlardan değildir. Ahmet Yorulmaz'ın romanlarında Rum da, Türk de öncelikli olarak insandır. Hisseden, seven,

sevilen, hırsları, güzellikleri, çirkinlikleri olan insandır. Romanlarda Türklere çeşitli zulümler yapan Giritli Rumlar ve Yunanlılardan da bahsedilir. Ancak bunlar çok siliktir ve bize ancak uzaklardan hissettirilirlir. Ahmet Yorulmaz'ın kahramanlarından hemen hepsi son derece insancıldır, milletlerini sevmekle beraber ırkçı değildir, dinî duyguları ise hemen hemen yok gibidir, bir kısmı da ateisttir, ancak dine karşı saygılıdır. Çok açık söylenmese de din ve milliyet duygularının taassup haline gelmesinin zulme ve insanlar arasındaki savaşırlara sebep olduğu düşündürülür. Romanlara göre din, Sümerler tarafından ortaya koyulan bir insan icadıdır. Milliyetçilik ise tüm dünya sınırlarını ortadan kaldırarak iptal edilmesi gereken bir şeydir. Zaten romanlarda da Marigo ile Hasan'ın birleşmemelerinin, dolayısı ile mutsuz olmalarının tek sebebi dinî ve millî duygulayrıdır. Romanın bilge kişisi Kir Vladimiros hem ateisttir, hem de milliyetçiliğin insanlar arasında düşmanlıklara, savaşırlara sebep olduğu görüşündedir. Bütün bunların karşısında romanlarda insanları birleştirecek hususlar olarak aşk, cinsellik ve meythane gösterilir.

Aşkları uğruna Türk kızları ve erkekleri, Rum kız ve erkeklerine; Rum kız ve erkekleri de, Türk kız ve erkeklerine kaçarlar. Bu gençler sevdikleri uğruna dinlerini rahatlıkla değıştirirler. Romanlarda sık sık Türk gençleri ile Rum gençleri milliyet farkı gözetmeksizin, cinsellik konusunda da beraber olurlar. Romanların pek çok sayfasında bu tip sahnelere yer verilir. Meyhanelerde de hep hümanizm vardır. Oradaki Rumlar da Türkler de hep insancıldır. Beraber içer, beraber dertleşir, beraber ağlar, zalimlere beraber beddua ederler.

Son roman olan Girit'ten Cundaya'nın son sayfalarında ortaya çıkan Türk kızı Elfiye bu üç özelliği de en mükemmel bir şekilde üzerinde taşır. Onun için din ve milliyet duyguları o kadar anlamsızdır ki; kendisiyle tanışmadan önce Hasan adını alıp Müslüman olan Haralambos'a tüm bunların anlamsızlığı üzerinde ısrar eder ve onun eski ismi ile eski dinine dönmesini sağlar.

Ahmet Yorulmaz "biz ve öteki" karşıtlığında, bize ait değeri ne kadar aşğılarsa o kadar ötekine yaklaşacağı gibi bir çıkmazın içinde olduğundan, bu insanların neden Girit'ten kovulduklarını gibi önemli bir bahsi atlamaktadır. Hümanist olma adına, savaşırların ve zulümlerin sebebi olarak din ve milliyeti görme geleneğinin ideolojik bir yaklaşım oldu-

ğunu söylemek mümkündür. Yazarın din ve milliyetin karşısına alternatif olarak çıkarmaya çalıştığı değerler ise meyhane, cinsellik ve hümanizmdir. Romanlar boyunca sürekli olarak bu üçlü kutsanırken, diğer ikisi savaşların, kavgaların sebebi olarak görülmüşlerdir.

Bununla beraber romanların her bölümünde bir arada yaşama mesajları vermektedir. Son roman Türk-Rum gerginlikleri çıkmadan önceki duruma dönülerek bitiyor. Ancak bu artık Girit'te değil, Anadolu'da gerçekleşebilmiştir. Bu yönü ile yazar Türk tarafının Rumlara göre çok daha hoşgörülü olduğunu vurgulamıştır.

“RELATIONSHIP BETWEEN THE TURKS AND THE GREEKS AS ‘OTHER’
IN THE NOVELS BY AHMET YORULMAZ”

Abstract

The life of Turkish and Greek families in Girit are subjected in the novels such as Savaşın Çocukları (Child of war), Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı (Generations or Life in Ayvalık), Girit'ten Cunda'ya ya da Bir Aşkın Anatomisi (From Girit to Cunda or the Anatomy of a Love) by Ahmet Yorulmaz. The relationship between the two nations and their perceptions of each other were deeply dwelt on with humanistic point of view. The love between the Turkish man Hasan and the Greek woman Marigo is subjected. The people, nations and religions surrounding this love were questioned as “other.” The novels point out that two nations foughted because of provocations by other nations and political issues. It is also pointed out that two nations can live together in peace.

Keywords

Girit, Ayvalık, Greek, Ottoman, Turk, Hasanaki, Marigo, Haralambos, Mustafa Kemal, Venizelos, migration, exchange